

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

# Мовні і концептуальні картини світу

Випуск 51

У збірнику вміщено наукові розвідки професорів, доцентів, викладачів, аспірантів та студентів, присвячені аналізу світоглядних горизонтів сучасного мовознавства.

<b>ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР</b>	А.Д. Белова, д-р філол. наук, проф.
<b>РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ</b>	В.Б.Бурбело, д-р філол.наук, проф.; І.О. Голубовська, д-р філол.наук, проф.; Н.Ю.Жлуктенко, к. філол. наук, проф.; В.І.Карабан, д-р філол. наук, проф.; Н.Ф.Клименко, член-кор. НАНУ, д-р філол.наук, проф.; Н.М. Корбозерова, д-р філол.наук, проф.; Г.Г.Крючков, д-р філол.наук, проф.; О.С.Снитко, д-р філол.наук, проф.; Л.І. Шевченко, д-р філол.наук, проф., Л.В. Коломієць, д-р філол. наук, проф.; О.І. Чередниченко, д-р філол.наук, проф.
<b>Адреса редколегії</b>	01030, м. Київ, б-р Тараса Шевченка, 14 Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут філології, тел. 239-32-58
<b>Рекомендовано</b>	Вченою радою Інституту філології від 24 березня 2015 року, протокол №7
<b>Зареєстровано</b>	Міністерством юстиції України (свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16155-4627Р від 11.12.2009 р.) Постановою ВАК України протокол №1-05/5 від 01.07.10
<b>Відповідальний за випуск</b>	О.С. Снітко, д-р філол.наук, проф.
<b>Адреса видавця</b>	04080, Україна, м. Київ-80, а/с 41 Тел./факс: (044) 227-38-48, 227-38-28; www.burago.com.ua, e-mail: info@burago.com.ua

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

**Siruk O. B.**, Cand.Phil.Sci., DSc Candidate,  
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv;  
**Derzhanski I. A.**, PhD, Assoc. Prof.,  
Institute of Mathematics and Informatics, Bulgarian Academy of Sciences

### **LEPORINE NAMES IN BULGARIAN AND UKRAINIAN FOLK BOTANICS**

*The paper presents a comparative analysis of Bulgarian and Ukrainian Folk phytonyms with the component 'hare' in the context of a contrastive study of the image of the hare in the linguistic consciousness of native speakers of Bulgarian and Ukrainian.*

**Keywords:** *phytonyms, folk botanical nomenclature, linguistic world view, concepts, image of the hare, Bulgarian language, Ukrainian language.*

УДК 811.124'02

**Скрипник Ю. С.**, асп.,  
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ,  
викладач, Запорізький державний медичний університет

### **РОЛЬ НОМЕНА MORBUS В ЛАТИНСЬКОМУ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ**

*У статті розглядаються особливості коннотації номена MORBUS на основі аналізу творів латинських авторів різних жанрів та історичних періодів. Досліджено дериваційну продуктивність номена, особливості контекстуального використання та його метафоричність*

**Ключові слова:** *лінгвокультурологія, концепт, концептуальний аналіз, лінгвокультурологічний аналіз тексту, концептуальна метафора, концепт morbus, концепт "хвороба", латинська мова.*

В усі часи та за будь-яких умов людина завжди намагалась пізнати сутність свого буття, а з цим пізнанням до неї приходило нестримне бажання досягти гармонії – з собою і навколишнім світом. Пізнання свого внутрішнього світу пробудило цікавість людини до проблем психосоматичного характеру: що є нормальним станом організму, які системи слід підтримувати, аби досягти калокатагійного стану – бути красивим та здоровим, розвиваючи водночас свій розум. Людина зіштовхнулася і з ворогом – хворобою, яка не дозволяла цьому статися. Звичайно, сприйняття цього феномену тогочасною людиною різнилося із сучасним. Тим цікавішим є дослідження розуміння хвороби сьогодні. Тож **актуальність** теми статті обумовлена постійним інтересом, що його викликає в людей ХВОРОБА як явище, а також його безперечною

великою значущістю цього концепту у будь-якому лінгвокультурологічному просторі. Результати такого дослідження можуть бути надалі використані в різних сферах – психології, педагогічній діяльності, медицині.

**Метою** нашого дослідження є виокремлення й опис ціннісного аспекту концепту ХВОРОБА. Ми намагались користуватися текстами різних жанрів та періодів з метою здійснення всебічного аналізу номена.

**Предмет дослідження** – лінгвокультурна специфіка номена MORBUS як лексичного репрезентанта концепту ХОРОБА в латинській мові.

**Об'єктом дослідження** виступає номен MORBUS – найбільш уживаний вербальний репрезентантом концепту ХВОРОБА в латинському лінгвокультурному просторі.

**Наукова новизна** полягає в тому, що концепт ХВОРОБА вперше розглядається як лінгвокультурний феномен латинського світоглядного простору.

Саме слово “morbus”, за словами Фердинанда де Соссюра «безперечно, споріднене санскритському “mrđh” «ворог, щось вороже». А отже, ключова сема цього репрезентанта концепта ХОРОБА – ворожість. Вербалізацію цього концепту легко проілюструвати, спираючись на твори античних авторів, наприклад Сенеки – *Nil melius aeterna lex fecit, quam quod unum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos. Ego expectem vel morbi crudelitatem vel hominis, cum possim per media exire tormenta et adversa discutere?* (Sen. Ep. 70) “На мою думку, прекрасний той закон природи, який визначив нам тільки один вхід у це життя і залишив безліч виходів з нього. Невже ж мені чекати мук від хвороби або від людей, коли в моїй владі уникнути страждань і ненависті ворогів?” – хвороба тут виступає таким самим ворогом, як і недоврозичливі люди.

Також цікавим є наступний уривок – *Tria haec in omni morbo gravia sunt: metus mortis, dolor corporis, intermissio voluptatum. De morte satis dictum est; hoc unum dicam, non morbi hunc esse sed naturae metum Multorum mortem distulit morbus et salutis illis fuit videri perire. Morieris, non quia aegrotas, sed quia vivis. Istate res et sanatum manet; cum convalueris, non mortem, sed valetudinem effugies.* (Sen. Ep. 78) – “У всякій хвороби важкі три речі: страх смерті, біль у тілі, відмова від насолод. Про смерть ми говорили досить, додаю тільки одне: страх цей – не перед хворобою, а перед природою. Багатьом хвороба відстрочила смерть; і те, що вони здавалися вмираючими, служило їх спасінню. Помреш ти не тому, що хворів, а тому, що живеш. Та ж доля чекає і того, хто видужав: зцілившись, ти пішов не від смерті, а від нездоров'я” – тут автор зазначає, що завершенням хвороби слід вважати не смерть, а видужання. Тобто хвороба не є причиною смерті, а, навпаки, спасінням від неї.

Номені MORBUS та MORS часто вживаються поруч – так, наприклад, Плавт зазначає:

*MNES. Quid scribam?*

*CHRYS. Salutem tuo patri verbis tuis.*

*PIST. Quid si potius morbum mortem scribat? id erit rectius.* (Pl. Vas. 4.4.90-95)

“Мнесилох: Що пишеш?

Хрисал: Спершу побажай батькові здоров'я.

Пістоклер: Чому б не хвороби, смерті? Це було б правильніше”.

Бачимо антонімію “salutare”, як побажання здоров’я, процвітання та “scribere morbum, mortem” – побажання нездоров’я, смерті. Якщо ключовими характеристиками SALUS є “фізичний добробут, благополуччя, здоров’я, здоровий стан” то MORBUS це “фізичне нездоров’я, неблагополуччя, стан нездоров’я.”

*Agnos cruciatus habet morbus. Sed hos tolerabiles intervalla faciunt. Nam summi dolorisintento invenit finem. Nemo potest valde dolere et diu; sic nos amantissima nostri natura disposuit, ut dolorem aut tolerabilem aut brevem faceret* (Sen. Ep. 70). – “Хвороба приносить тяжкі болі. Але й вони терпимі, бо перемежуються. Адже біль, досягнувши найбільшої гостроти, кінчається. Ніхто не може страждати і сильно, і довго: любляча природа влаштувала все так, що зробила біль або такою, що можна пережити, або короткою”.

Цікава градуальність поняття хвороба зустрічається в «Тускуланських бесідах» Ціцерона:

*Quo modo autem in corpore est morbus, est aegrotatio, est vitium, sic in animo. morbum appellant totius corporis corruptionem, aegrotationem morbum cum imbecillitate, vitium, cum partes corporis inter se dissident, ex quo pravitas membrorum, distortio, deformitas.* (Сіс. Tusc. 4.225-227) “Як у тілі живуть хвороби, захворювання, вади. Хворобою називається повний розлад роботи тіла; захворюванням – хвороба, супроводжувана повним безсиллям; а вада – це коли частини тіла не узгоджені, тобто пошкодження членів, ісковерканність їх, потворність”. Бачимо градацію від найбільшого до найменшого – *morbus => aegrotatio => vitium*. З цих трьох *morbus* – така хвороба, що захоплює все тіло, тобто найсильніша.

Можна зустріти лексему MORBUSу значенні «моровиці», «епідемії», найбільш широко це представлено в історичній прозі, зокрема в Тацита та Тіта Лівія:

*Praeterquam quod infrequens senatus indicio erat sociis afflictam ciuitatem pestilentia esse, maestum etiam responsum tulere, ut per se ipsi Hernici cum Latinis res suas tutarentur; urbem Romanam subita deum ira morbo populari; si qua eius mali quies ueniat, ut anno ante, ut semper alias, sociis opem laturos.* (Liv. 36.5) – “І не тільки сама нечисленність сенату показала послам від союзників, що сили римської держави підірвані мором, але також і передана їм гнітюча відповідь, що нехай, мовляв, Герніки з латинами захищаються самостійно: через раптовий гнів богів хвороба спустошує Рим, але, якщо біда хоч трохи відступить, римляни, як і минулого року і як завжди, нададуть союзникам допомогу”.

*Tot facinoribus foedum annum etiam dii impestatibus et morbis insignivere. vastata Campania turbine ventorum, qui villas arbusta fruges passim disiecit pertulitque violentiam ad vicina urbi; in qua omne mortalium genus vispestilentiae depopulabatur; nulla caeli intemperie quae occurreret oculis. sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus complebantur* (Tac. Ann. 16.13) – “Цей рік, затьмарений стількома злиднями, боги відзначили також бурями і моровою пошестю. Вся Кампанія була спустошена вихором, який, повсюдно змітаючи споруди, деревні насадження і зібраний в засіки урожай, доніс своє шаленство до околиць Риму, де рід людський винищувався повальної хворобою, хоча і не було ніяких помітних відхилень в погоді”.

MORBUS широко вживається в метафорах. Основою концептуальної метафоризації в цих фрагментах виступають наступні ознаки “порушення норми, гомеостазу”,

“стурбованість душі” – те, що порушує звичний порядок речей – бачимо аналогії з коханням:

*Namque ecastor Amor et melle et felle est fecundissimus;  
gustui dat dulce, amarum ad satietatem usque oggerit.*

*Ad istam faciem est **morbis**, qui me, mea Gymnasium, macerat.* (Pl. Cist. 69-71).

“Все є в коханні – воно і медом, і жовцю багате.

Також солодке на смак, але й повне гіркоти  
що пересичує нас – і така ось хвороба,  
люба Гімнасіє, мучить мене”.

*non iam illud quaero, contra ut me diligat illa,  
aut, quod non potis est, esse pudica velit:*

*ipse valere opto et taetrum hunc deponere **morbum**.*

*o di, reddite mi hoc pro pietate mea.* (Catul. 76)

“Світлі боги, якщо ласку даруєте ви, якщо справді

В мить передсмертну комусь ви порятунком були,  
Гляньте на мене тепер, і якщо без гріха досі жив я, -

Вибавте, врешті, мене з чорного лиха того!”

Ще одним шляхом метафоризації є порівняння вад характеру, інтелектуального розвитку з хворобою:

*Si quid a sano accepisses, aegro non redderes, cum plus semper imbecillo amico debeamus ? Et hic aeger est animo ; adiuvetur, feratur. Stultitia **morbis** est animi.* (Sen. Ven. 7.16.6) – “Якщо щось від здорового отримаєш, хворому не повернеш, і ми повинні завжди бути слабкими розумом? А ось хворий душею; йому допомагають, підносять. Дурість це хвороба розуму (душі)”.

*Nam cum est concupita pecunia nec adhibita continuo ratio quasi quaedam Socratica medicina, quae sanaret eam cupiditatem, permanat in venas etinaeret in visceribus illud malum, existitque **morbis**, quae vellis inveterata non possunt, eique **morbo** nomen est avaritia*(Cic. Tusc. 4.24) – “Так, коли бажання грошей не стримується постійною роботою розуму, як якимось сократичними ліками, які зціляють від жадібності, то воно осяде в жилах, застигне в нутрощах і залишиться хворобою внутрішньою і довгою, яку в її застарілому вигляді вже не вирвеш з людини, ім’я ж цієї хвороби – жадібність”.

Хвороба при такому метафоричному перенесенні перестає бути фактором чисто фізичним і набуває значення вади і виступає в якості метафори до понять, які є перманентними характеристиками особистості, такими як “дурість” чи “жадібність”.

Отже, здійснивши аналіз лексеми MORBUS, ми дійшли наступних висновків.

1. Серед лексичних репрезентантів концепту ХВОРОБА саме цей є найширше вживаним, а отже, має найзагальніший сенс, крім того цей номен досить рідко уточнюється узгодженими чи неузгодженими означеннями.

2. Аналіз текстів дає можливість побудувати градацію трьох лексем-репрезентантів концепту ХВОРОБА: *morbis* => *aegrotatio* => *vitium*, де *morbis* – така хвороба, що захоплює все тіло, тобто найсильніша.

3. Номен широко вживається в метафорах на позначення кохання, вад характеру. Основою концептуальної метафоризації в цих фрагментах виступають наступні ознаки “порушення норми, гомеостазу”, “стурбованість душі”.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. *Аскольдов С. А.* Концепт и слово // Русская словесность: Антология / под ред. В. П. Нерознака. – М.: ИЦ «Академия», 1997. – С. 267 – 279.
2. *Воркачев С. Г.* Концепт как «зонтиковый термин» / С. Г. Воркачев // Язык, сознание, коммуникация- М., 2003. – Вып. 24. – С. 5 -12.
3. *Воркачев С. Г.* Культурный концепт и значение / С. Г. Воркачев // Труды Кубанского государственного технологического университета. – Краснодар, 2003. – Сер. Гуманитарные науки. – Т. 17. – Вып. 2. – С. 268–276.
4. *Дворецкий И. Х.* Латинско-русский словарь. – М.: «Русский язык», 2008. –843[5] с. 4. *Карасик. В. И.* Лингвокультурный концепт как единица исследования / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: сборник науч. тр. / под ред. И. А. Стернина. – Воронеж: ИЦ ВГУ, 2001. – С. 75 – 80.
5. *Красных, В. В.* Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология: Курс лекций / В. В. Красных. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2002. – 284 с.
6. *Маслова В. А.* Лингвокультурология / В. А. Маслова. – М.: Издательский центр «Академия», 2001. – 208 с. 10. *Ракитина О. М.* Концепт MORBE в русском фольклоре// Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Научное издание / Под редакцией И. А. Стернина. – Воронежский государственный Университет, 2001.
7. *Степанов Ю. С.* Константы: Словарь русской культуры: Изд 2-е, испр. и доп. – М.: Академический проект, 2001. – 990 с. 11.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2014 р.

*Скрипник Ю. С.*, асп.,

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченка, г. Киев  
преподаватель, Запорожский государственный медицинский университет

#### РОЛЬ НОМЕНА MORBUS В ЛАТИНСКОМ ЛИНГВОКУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

*В статье рассматриваются особенности коннотации номена MORBUS на основе анализа произведений латинских авторов разных жанров и исторических периодов. Исследуются также деривационная продуктивность номена, особенности контекстуального использования и его метафоричность*

**Ключевые слова:** лингвокультурологии, концепт, концептуальный анализ, лингвокультурологический анализ текста, концептуальная метафора, концепт morbus, концепт «болезнь», латинский язык.

*Skrypnyk Y. S.*, PhD Student,  
Institute of Philology Taras Shevchenko University of Kiev  
Teacher, Zaporizhia State Medical University

### **THE ROLE OF NAME MORBUS IN LATIN LINGVOKULTUROLOGICAL SPACE**

*In this article we research the connotative particularities of name MORBUS by analyzing the works of Latin authors of different genres and historical periods. We also study the derivational productivity of name, especially the contextual use and his metaphorical sence.*

**Keywords:** *lingvoculturology, concept, conceptual analysis, lingvoculturological analysis of the text, conceptual methaphore, concept MORBUS, concept “disease”, Latin language*

УДК 811.162.1

**Совтис Н. М.**, к. філол. н., доц.,  
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

### **ПОЛЬСЬКОМОВНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА – СПІЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА УКРАЇНСЬКОГО ТА ПОЛЬСЬКОГО НАРОДІВ**

*Статтю присвячено особливостям виникнення польськомовної української літератури. З'ясовано чинники, які впливали на вибір нерідної художньої мови письменниками-білінгвами. Обґрунтовано приналежність творів, написаних польською мовою письменниками, які походили з українсько-польського пограниччя, однаковою мірою до української та до польської літератури.*

**Ключові слова:** *білінгвізм, пограниччя, транснаціональність.*

**Постановка проблеми дослідження.** Питання визначення національної ідентичності та культурної приналежності на українсько-польському пограниччі виявилось надзвичайно складним, що викликає необхідність зміни застарілих підходів до вивчення питань літератури, мови та культури в цілому. Протягом тривалого часу існував розділ культур за мовним принципом, з огляду на те, що власна особистість невід'ємна від рідної мови та первинної культури. Таким чином, рідна мова та культура стають домінантними у формуванні творчої особистості, відмова від рідної мови була проявом втрати художньої глибини творчості письменника. Відомі типи двомовності або багатомовності прийнято вважати як результат суспільної практики, а також як «конкретний продукт соціально-історичних умов відповідної епохи» [1, с. 16]. Таким чином дослідники залишали поза увагою той незаперечний факт, що мова для